

המקור בפרשה: שתה וגם גמליך אשקה (כד מו), פמ"ג מש"ז קסז

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

[א] איסור אכילה קודם בהמתו.

"אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך" והדר "ואכלת ושבעת". (ברכות מ' ע"א).

[ב] בשתיה האדם קודם לבהמה.

והמקור לזה מפרשתנו [כד - יד] וְאָמַרְהָ שְׂתֵה וְגַם גְּמִלֶיךָ אֲשָׁקֶה, וכתב המג"א [סי' קס"ז ס"ק י"ח בשם ספר חסידים], מכאן דאע"פ שאסור לאדם לטעום קודם שיאכיל לבהמתו, הני מילי באכילה אבל לשתיה האדם קודם, כדאשכחן ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה ע"כ (ולפי דרכו יש ליישב גם מה שיש להקשות מדכתיב (במדבר כ' ח') "והשקית את העדה ואת בעירם" הרי שגם כאן הקדים הקב"ה את העדה לבעירם, ולפי המבואר מיושב דגם כאן מדובר בשתיה ולא באכילה). וצ"ע מה ההבדל בין שתיה לאכילה, ואם נאמר ששתיה זה צער גדול ולכן האדם קודם, א"כ האם יהיה מזה נ"מ להלכה שבמקום שהאדם מצטער ביותר יהא מותר לו לאכול קודם לבהמה דומיא דשתיה וצ"ע. וראה

בפרי מגדים שם במשבצות זהב סק"ז שהביא בשם התורני המופלא מהר"ר מורי כהן ז"ל שהיה פרנס ומנהיג בק"ק פרנקפורט דאדר יע"א מצאתי בכתביו ושייך גם כן למ"א אות ח"י להקשות ע"ד הספר חסידים הנ"ל, וקשה מה ראייה היא זו, וכי דרך הוא אדם ששואל מים מחבירו לשתות יאמר אתן לבהמתך קודם ואח"כ לך, ושמה הבהמות שתו בדרך מים הראוים לבהמה ואדם רוצה מים צלולים. ונראה שטעות סופר וצריך להגיה וראיה מרבקה "שאמר", היינו העבד התפלל [שם, יד] והיה הנערה כו' ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, דהיה לומר והיה הנערה אשר אומר אליה תן מים לגמלים ואמרה אשקה לגמלים וגם לך אשקה, שמע מינה בשתיה מותר אדם קודם, עכ"ל. והנה נראה שכיון קרוב לאמת, כי הקו של שאמרה הוא מיותר, וצ"ל שאמר העבד, כי זה הלשון נמצא בדברי העבד. והנה גם אני הגהתי כזה במ"א שם, ואמנם מגלגלין זכות ע"י זכאי, כי ידעתי ומכירו הייתי אותו שהיה ירא ה' מרבים, על כן הזכרתי שמו על הספר ולכבוד נשמתו, תהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן. אמרתי כי על דרך הרמז והצחות י"ל בתפלתו הזכיר [שם] הטי [נא] כדך ואשתה ואמרה שתה, ובמעשה אמר [שם, יז] הגמיאני "מעט" מים, לא כדי שתיה, כי נסה אותה בדרך ארץ ודינים, כי י"ל טעימה מותר וי"ל אסור אבל יש חילוק בין אכילה לשתיה, ולכך בתפלתו

אמר סתם אנסה ואשתה ואמרה שתה ואח"כ לגמליך, יודעת ג"כ הדין שיש לחלק בין אכילה לשתיה, אותה הוכחת מצד חסידות גם יודעת הדין. ובמעשה עשה חכמה יותר, מעט מים, לומר אולי הדין רק טעימה שרי. ורבקה ידעה הדין שיש לחלק בשתיה, על כן אמרה [שם, יח] שתה די ספוקך ואח"כ [שם, יט] לגמליך, כלו די סיפוקן, עיין רש"י, שהיו ג"כ צמאים ואפילו הכי הוא תחלה, והבן: עכ"ד. אמנם האור החיים והכתב סופר סוברים שאין בזה חילוק.

וע"ע בשו"ת הר צבי [או"ח א סימן צ] כתב, א, ד"ל דצער של צמא קשה יותר ולכן בצמא אינו מחויב להקדים לבהמה. ב. הטעם הוא, משום דבאכילה ימשך סעודתו ויבוא לישיבה שבהמתו עדיין לא אכלה, וכמו דמצינו דבענין אסור אכילה קודם תפלה יש חילוק בין אכילה לשתיה, דלשתות מים קודם תפלה ליכא איסורא. ה"ה בבהמה דדוקא באכילה מחויב להקדים דשמא ישכח, משא"כ בשתיה ליכא טעמא דשכחה, ולכן מותר לשתות קודם הבהמה.

[ג] האיסור מה"ת או דרבנן.

נחלקו גדולי הדורות באיסור זה אם מה"ת הוא או מדרבנן. המגן אברהם בסימן רע"א ס"ק י"ב כתב בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג בשם הריצב"א דגבל תורא לא הוי הפסק בין ברכת המוציא לאכילת הפת משום דהוי דאורייתא, משא"כ במי ששכח להבדיל ומבדיל בין ברכה לאכילה דלא הוי אלא מדרבנן הוי הפסק, הרי דהוי מה"ת. אך בשו"ת שבות יעקב ח"ג או"ח סימן י"ג נקט דהוי מדרבנן וקרא אסמכתא עי"ש. - ומדברי הרמב"ם נראה דאין בזה אלא מדת חסידות בלבד שהרי לא הביא זו בהלכות תפלה או ברכות, אלא בסוף הלכות עבדים בלבד ושם כתב "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן", הרי דאין זו הלכה גמורה אלא מדת חסידות בלבד.

[ד] גדר האיסור. בשאילת יעב"ץ (ח"א סי' יז) כתב שחייב הקדמת אכילת בהמתו הוא משום גדר צער בע"ח, שכיון שהבהמה הנמצאת ברשותו סמוכה במזונותיה עליו שהרי אין לה מי שיאכילה מבלעדיו, ואם הוא לא יאכילה בזמן הקבוע תמות ברעב, ע"כ הטילה התורה חובה על האדם לפרנס את בהמותיו לפני שיאכל הוא

המשך בעמוד השלישי

מזן שר התורה

רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

בדגים

שאלה: יש לו אקווריום, אם אסור לאכול קודם שיתן לדגים לאכול, כי [הנה בגמ' בברכות (מ, א) אמרו אסור לאדם ששיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר "ואכלת ושבעת"], ובפשוטו כתוב הלשון "בהמה"?

תשובה: לי היה כזה מעשה בשנה שעברה, הייתי חולה הביאו לי דגים בשביל ה"תשליך", וגם היתה שאלה בשבת אי ליתן להם מזונות, אם מזונותיהן עליך, ונשאר לחיוב, כי בגמ' בבא קמא (נ"ה א) דרשינן שדגים בכלל בהמה, וכן טען הגר"ח גדליה נדל (שליט"א).

שאלה: בגמרא ב"ק (סופ"ה) מבואר שבכל מקום שכתוב בהמה צריך ריבוי על שאר מילי?

תשובה: כאן זה רק גילוי מילתא על הענין שצריך לדאוג להנך שמזונותיו מוטל עליו, ולא דוקא בהמה.

כשאר אוכל לשניהם, ובתינוקות

שאלה: בביאור הלכה (סי' שלד ס"א ד"ה והראוי) כתב כי מה שמצילין בנפלה דליקה בשבת "הראוי לבהמה לבהמה", משום שאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו, ולכך מציל גם לבהמה מזון ג' עורות, וקשה הרי אם לא יציל לא יהיה לו עבור בהמתו ואז לכא' יהיה לו מותר לאכול.

תשובה: אף אם אין כדי שניהם אסור, וראיה מגמרא גיטין (ס"ב א') שמיירי באורח שנתנו רק לו ואין לו יותר, ובכל זאת לא רצה לאכול.

שאלה: אם מה שמציל "הראוי לבהמה לבהמה" משום שאסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו, מה עניינו לתינוקות, שאצלם לא שייך הענין?

תשובה: גם לתינוק מצוה ליתן אוכל, ואי משום מצוה דבהמה מותר ה"ה לתינוקות, שהרי אם אין לו מספיק אוכל - ודאי הוא קודם, ומה שמוכח מהגמ' בגיטין הנ"ל שאסור - זה רק אם יהיה לו אח"כ, א"כ מה מתיר לו להציל הרי אין לו ופטור, ע"כ המצוה שבזה, וה"ה לתינוקות.

הגאון רבי יעקב סטפנסקי שליט"א
ראש ישיבת תורה בתפארתה

שתיה של אדם קודם לבהמתו

הנה מבואר בקרא (בראשית כד) שאליעזר ביקש מרבקה 'הגמיאני נא מעט מים מכרך', ורבקה אמרה לו 'שתה אדני', ותמהר ותורד כדה על ידה ותשקהו, ואחר שגמרה להשקותו אמרה לו רבקה 'גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתות', ותמהר ותער כדה אל השקת ותרוץ עוד אל הבאר לשאוב ותשאב לכל גמליו. ומבואר דרבקה הקדימה שתיית אליעזר לשתית הגמלים, ואף אליעזר שתה קודם שהשקו את הגמלים, ורק לאחר שסיים לשתות הציעה רבקה להשקות הגמלים, וכן עשתה.

ובמג"א סי' קס"ז סקי"ח הוכיח מזה (בשם ספר חסידים) דאף דבאכילה אסור לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו (כמבואר בברכות ד"מ א'), מ"מ גבי שתיה האדם קודם לבהמתו, ע"ש. [ובספר חסידים סי' תקל"א הוכיח עוד ממי מריבה דכתוב בענין שם (במדבר כ, ח) והשקית את העדה ובעירם, ומבואר דבשתיה האדם קודם לבהמה, ועי' ביד אפרים על דברי המג"א שם שדחה ראייה ז].

ולכא' כוונת המג"א להוכיח מהא דהיה לו לאליעזר לקחת המים שנתנה לו רבקה ולהשקותם לגמליו, דאם היה הדין דגם גבי שתיה יש להקדים את הבהמה, וודאי שהיה לוקח את המים ומשקה מהם לגמליו, ומדלא עשה כן מוכח דגבי שתיה האדם קודם לבהמתו.

וצ"ע דהא זה ודאי דבאופן שיש לאדם מזון או משקה בשיעור מצומצם שאין בו שיעור מספיק עבורו ועבור בהמתו, דפשוט ואי"צ לפנים דחיי קודמים לחיי בהמתו, (דהא אף כלפי חבירו קיימ"ל (ב"מ דס"ב א') כר"ע דחיי קודמים לחבירו, וכ"ש מבהמתו), והכא דמתחילה לא ביקש אליעזר מים אלא לעצמו, ורבקה אף היא מתחילה נתנה רק עבור אליעזר, וכמב' בקרא דבתחילה אמרה לו רק 'שתה אדוני' ורק כשכלתה להשקותו אמרה 'גם לגמלך אשאב', א"כ בוודאי שלא היה מוטל עליו להשקות גמליו, דבכה"ג וודאי דהוא קודם לבהמתו. [שוב הראוני בחתם סופר שפי' דהא דאמרה רבקה מתחילה שתה, ורק לאחר שכילה לשתות אמרה 'גם לגמלך אשאב', משום שאילו היתה אומרת מתחילה שתה וגם לגמלך אשאב, יתכן שהיה אליעזר צריך להמתין עד שישתו הגמלים].

עוד ילה"ק דהנה מבואר בפסוקים דאליעזר ביקש מרבקה שתשקה אותו, והנה מה שהוצרך להטריחה ולא לקח בעצמו מן העין, לכא' הטעם משום דהוי ממון העיר, ורק ע"י שרבקה נתנה לו שהיתה מאנשי העיר הותר לו לקחת. והנה דעת הרשב"א (ב"מ דפ"ז א') דהמזמין את חבירו שיאכל אצלו אינו קונה מה שנותנים לפניו, דמשל בעה"ב הוא אוכל, ואסור לו לשנות מדעת בעה"ב. ומעתה לפמשנ"ת דלא הותר לאליעזר לשתות בעצמו רק ע"י אחד מאנשי העיר, נמצא דאליעזר היה אורח שאינו קונה מה שנותנים לפניו, וממילא אף אם מן הדין גם בשתיה האדם קודם לבהמתו, מ"מ לא היה לו זכות לשנות ולהשקות המים לגמליו דרבקה נתנה לו שהוא ישתה, וממילא ליכא הוכחה מהא דשתה הוא ולא נתן לגמליו, דהא לא היו המים שלו.

ואף להנך ראשונים דפליגי על הרשב"א וס"ל דאורח קונה מה שנותנים לפניו נמי קשה, דהנה יש לדקדק לישנא דקרא (פסוק י"ט) שכתוב 'ותכל להשקותו', דלכא' הול"ל ויכל לשתות, שהרי אמרה לו שתה אדוני, וא"כ הוא זה שכילה לשתות, ומהלשון משמע שסיימה להשקותו, ויעוין באוה"ח שבי' (בבי' הראשון) שרבקה היא שהשקתה את אליעזר, ואליעזר לא טרח כלל בהטיית המים אליו. ומב' שהמים כלל לא באו לידו שיזכה בהם, וא"כ אף להנך ראשונים דס"ל דבעלמא קונה וממילא יכול אף לשנות מדעת הבעלים, כ"ז הוא באופן שבא המזון אליו, אך בכה"ג שלא בא המזון לידיו אף הנך ראשונים מודו דלא זכה בהם האורח וה"ה דאינו יכול לשנות מדעת בעה"ב, וא"כ ודאי דלא היה יכול אליעזר לשנות מדעת הנותן, שרבקה נתנה לו ולא לגמלים, וצ"ע בכ"ז.

(רשימות תלמידים מתוך שיעור חומש)

ובתוס' (ע"ז ו' א' ד"ה והשתא) כתבו שבנח אמר לו הקב"ה "לך ולהם לאכלה" הוא קודם, והטעם כיון שזה היה בדרך נס נחשב שעתה יש לו בלבד, ולכן הוא קודם.

בן נח

המגן אברהם (סי' קסז סקי"ח) הוכיח שלענין שתייה אין דין קדימה לבהמה, וראיה מאליעזר שאמרה לו שתה וגם לגמליך אשקה. ומוכח שגם בן נח יש הך דינא, ומשום שזה מהלכות דרך ארץ, וזה שייך גם בעכו"ם.

אורח

שאלה: מהו במכניס אורח לביתו, לכא' ודאי שהאורח קודם לבהמתו, וא"כ מה הראיה מרבקה שהקדימה את אליעזר לבהמותיו?
תשובה: אחר שנתנה לו רבקה איך היה מותר לו לאליעזר לשתות אם אסור לו לשתות קודם בהמתו.

(דרך שיחה)

הרב ירחמיאל קראם

לימוד המוסר

'אכילה קודם לבהמתו'

המחבר בשו"ע בהלכות בציעת הפת, בדין שאסור להשיח בין ברכה לאכילה כותב: 'ואם שח צריך לחזור ולברך אלא אם כן הייתה השיחה בדברים מעניין דברים שמברכים עליו כגון.. 'תנו מאכל לבהמה'.

אמירה של 'תנו מאכל לבהמה' בין ברכה לאכילה אינה מצריכה לחזור ולברך. הטעם לכך מבאר שם ה'משנה ברורה': כיוון 'דאסור לטעום קודם שייתן לבהמתו' התירו לו לומר 'תנו מאכל לבהמה' בין ברכה לטעימה.

מביאים הפוסקים שדין זה אינו רק בהאכלת בהמתו אלא גם שאר מיני חיה ועופות ודגים שמזונותיהם עליו אסור לו לאכול קודם שידיאג למזונותיהם. דבר זה נוגע לכאורה לכל מי שיש לו בביתו כלוב עם ציפורים או אקווריום עם דגים.

הדין להקדים להאכיל את בהמתו הוא רק ביחס לאכילה שלו עצמו שהוא הבעלים של בעלי החיים. אבל בבא להאכיל את בני ביתו ואורחיו יש לו להקדים אותם לבהמתו ולבעלי החיים שלו. מפני שהם לא מצווים להקדים אכילתם לאכילת בהמה שאינה שלהם.

עוד מובא שאם אדם מתארח עם בהמתו ואוכל משל אחרים או משל הפקר אין עליו חיוב להקדים בהמתו לאכילתו. והביאו ראייה לזה מהכתוב בשביעית: 'לך ולבהמתך אשר בארצך.. תהיה כל תבואתה לאכול' הקדימו 'לך' ל'ולבהמתך' כיוון שפירות שביעית הפקר ובהפקר או במאכל שאינו שלו לא נאמר דין הקדימה.

ה'משנה ברורה' שם מוסיף: 'כתב ה'מגן אברהם' בשם ספר חסידים דלשתות, אדם קודם לבהמה. כדכתיב ברבקה שאמרה להעבד 'שתה וגם לגמליך אשקה'. הדין שאסור לאדם לטעום קודם שייתן אוכל לבהמתו הוא רק אם רוצה לטעום דבר מאכל. אבל אם רוצה לשתות הוא קודם לבהמה. דין זה נלמד מרבקה שאמרה לאליעזר 'שתה' אתה קודם ואחר כך 'גם לגמליך אשאב'.

ה'פרי מגדים' בשם ה'אליהו רבה' וה'חתם סופר' בהגהות הביאו ראייה נוספת מהפסוק: 'והשקית את העדה ואת בעירם' שהקדימה תורה אדם לבהמה לגבי שתייה.

עצמו כדי שיקנה מדת הרחמנות בנפשו. ולפ"ז כתב שבעלי חיים שמזונותיהם מצויים כגון כלב וחתול אין חיוב להקדימם מעיקר הדין. ודעת הט"ז שחיוב הקדמת הבהמה הוא רק כשרוצה לאכול אכילת קבע. אולם בב"י כתב שאסור אפילו לטעום פרוסת המוציא לפני האכלת בהמתו. ובריטב"א בשבת (קיז) כתב שאם נתן לבהמה לאכול כפי שצריכה אם האדם אוכל שוב אינו צריך להקדים בהמתו. ובאשל אברהם כתב שסגי שמקדימם פעם אחת ביום. והאדמו"ר מגור בעל האמרי אמת הקשה דבקרא כתיב והיתה לך וגו' לך ולבהמתך וגו' תהיה כל תבואתה לאכול, ואמאי אקדמיה קרא אדם לבהמה, ותירץ דבשביעית שהכל הפקר אינו צריך להקדים בהמתו לאכילה דידיה.

דן אימתי לא נאמר איסור זה. בשו"ת כתב סופר א"ח סימן ל"ב כתב בשם אביו הגדול החת"ס דשאני האוכל משלו דמצווה להקדים להאכיל בהמותיו שמזונותם עליו, אבל המאכיל את חבריו אינו מצווה להאכיל כלל לבהמתו ולפיכך אינו מצווה להקדימם, ופלפל לפי דבריו בהא דמס' גיטין דף ס"ב, ע"ש. לפי דבריו לכאורה לא יתישב הא דוהשקית את העדה דכיון דמים אלה היוצאים מן הסלע מספיקים לכל ישראל, מצוה עליהם להקדים כל אחד את בהמתו לפני שתייתו הוא, אלא דשאני שתיה מאכילה כמבואר.

ה] האם איסור זה נאמר בטעימה. נחלקו הפוסקים אם הלכה זו נאמרה רק בסעודה או אף בטעימה בעלמא, דהט"ז בסימן קס"ז סק"ז דייק מדברי הבית יוסף דאף בטעימה בעלמא אסור ודחה דבריו דלא אמרו אלא שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו ולא אמרו אסור לטעום, ובבאר היטב שם ס"ק ט' תמה דהלא בגיטין ס"ב ע"א אמרו להדיא **"ליטעם מר מידי....אסור לאדם שיטעום קודם שיתן לבהמתו"**, והביא בשם מהר"ם חגיז **"דכלל גדול בש"ס דאין לסמוך אלא על מה שנשנה במקומו"**. ולכאורה זה חידוש עצום, דהלא כל גדולי הדורות טיילו לאורכו ולרוחבו של התלמוד להקשות מכל מקום ומכל פינה, בנו עולמות והחריבו על סמך סתירות ודיוקים ממקום למקום ולא שמענו כלל זה דאין לסמוך על מה שלא נשנה במקומו, ובפרט בני"ד דאין כאן סתירה אלא בא זה ולימד על זה וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. - אלא נראה פשוט דגירסת הט"ז גם בהא דגיטין היתה אסור לאדם לאכול, ובאמת משמע בש"ס וילנא דגירסאות חלוקות יש בזה עיין בזה גם בברכות וגם בגיטין אמנם הר"ף והרא"ש גרסו אף בברכות אסור לאדם לטעום ע"ש, ואכמ"ל. ובשבות יעקב ח"ג סימן י"ג שדחה את דברי הבאר היטב וכתב דלשון טעימה בש"ס אין משמעו טעימה מועטת אלא מלשון דרך ארץ הוא אף בסעודה גמורה ע"ש. אמנם לענ"ד יש לדייק כשיטת הט"ז מלשון הרמב"ם בסוף הלכות עבדים שם שכתב **"ומקדימין מזון הבהמות לסעודת עצמן"**, ומשמע דאין הלכה זו אמורה אלא בסעודה, ובאמת נראה כן מעיקר הדרשה דהלא דרשו ממה דכתיב ונתתי עשב בשדך והדר ואכלת **ושבעת**, הרי דמיירי באכילה שיש בה שביעה וד"ק.

בהגהות יד אפרים בשו"ע הביא: 'צריך עיון, דטפי הווא ליה לאתויי ראייה ממימרא דרחמנא בפרשת חוקת' ו'השקית את העדה ואת בעירם' והביא: 'וראייתו ב'אור החיים' שם שעמד בזה וכתב לתרץ דבשעת סכנה או צער, אדם קודם'.

לכאורה צריך להבין, אם יש לנו כלל ששתייה בכלל אכילה, היה עלינו להקדים הבהמה גם בשתייה. מדוע שונה שתיה ביחס לחיוב של הקדמת בהמה לאכילתו שדין זה הוא רק לגבי אכילה שבהמתו קודמת ולא בשתייה שהוא קודם.

יתרה מזו הקשו, אם הדין הוא שבאוכל אצל אחרים או מן ההפקר אין בכלל דיני קדימה לבהמתו, אז מה הראייה שבשתייה אין דין קדימה מרבקה ששאבה מים עבור עצמה והשקתה את אליעזר לפני הגמלים. או מהפסוק: 'והשקית את העדה ואת בעירם' שנאמר במים של נס שלא היו של בני ישראל ובשניהם מדובר שהמאכל או המים אינם שלו או שהם של הפקר ומטעם זה אין בהם כלל דין קדימה, במילא לכאורה אין ראייה שברוצה לשתות מים אין דין קדימה לבהמה.

ביסוד העניין, נראה שהחיוב להקדים מזונותיהם של בע"ח שמזונותיהם עליו הוא מדין צער בעלי חיים הנלמד מהפסוק: 'ורחמיו על כל מעשיו'.

הגמרא בבא מציעה מביאה שהייסורים הגדולים שהיו לרבי באו לו על ידי מעשה שלו שגרם הוא לעצמו ועל ידי מעשה אחר הלכו הייסורים ממנו. על ידי מעשה באו, שעגל שהובל לשחיטה ברח והחביא ראשו בכנף בגדו של רבי ובכה.

אמר לו רבי לעגל: 'לך כי לכך נוצרת'. זו תכליתך בעולם שתלך לשחיטה ובשרך יהיה למאכל בני אדם. אמרו בשמים: 'הואיל ואינו מרחם יבואו עליו ייסורים'.

ועל ידי מעשה אחר הלכו מרבי הייסורים. יום אחד הייתה שפחתו של רבי מנקה את הבית. היו שם גורים של חולדה והייתה מטאטאה אותם. 'אמר לה רבי הניחי להם, שהרי נאמר: 'ורחמיו על כל מעשיו' אמרו בשמים הואיל ומרחם נרחם עליו'.

איסור 'צער בעלי חיים' מלמד אותנו עד כמה עלינו להידיבק בדרכיו של הקב"ה. מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון. מה הוא 'רחמיו על כל מעשיו' אף אנו נרחם על כל מעשיו של הקב"ה. על בעלי חיים שמזונותיהם עלינו.

ומביאים את דבריו הנפלאים של ספר 'חרדים' המביא מהאר"י הקדוש שהסתכל בפני ת"ח אחד ואמר לו נרשם בפניך עוון צער בעלי חיים ונמצא שאשתו לא הייתה נותנת מאכל לתרנגולים בבוקר. ואחר שנתקן הדבר אמר לו האר"י הקד' סר עוונך.

לדאבון לב נראה שעניין זה של 'צער בעלי חיים' טעון חיזוק. אין לנו אלא להדבק במידותיו של הקב"ה וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

הודעה משמחת

בסיעתא דשמיא,

ולבקשת ציבור הקוראים,

אנו מתחילים אי"ה מסגרת נוספת

של הפצת העלון במייל,

המעונינים להצטרף ישלחו בקשה

למייל: MISAVIV1000@GMAIL.COM

בברכת התורה

איסור אכילה לאדם קודם אכילתה של בהמתו

הקדמת שתיתה של בהמה

מקור האיסור

מובא בגמ' ברכות מ' ע"א "אסור לו לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" (דברים י"א) ואח"כ "ואכלת ושבעת". המברך ברכה ראשונה צריך לאכול מיד ולא ישיח בין הברכה לאכילה ואם שח הרי זו הפסקה וצריך לחזור ולברך. אך אם שח לצורך הברכה אינו חוזר ומברך. ובגמ' מובא אם אמר אחר הברכה לגבל את המורסן במים למאכל השוורים לדעת רב ששת אינו צריך לחזור ולברך משום שגם שיחה זו חשבת צורך הברכה דאסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו. נמצא שכאשר הוא שח לצורך אכילת בהמתו יש בשיחה זו צורך לאכילה שלו שהרי אסור לו לאכול עד שיאכל לבהמתו ולכן נחשב לצורך הברכה ואינו חוזר ומברך. הקדמה מאכל לבהמה לאו דווקא, אלא ה"ה מדת חסידות להקדים את מזון העבד לפני מזונו כמובא ברמב"ם בהלכות עבדים פ"ט הלכה ח' וז"ל "מוותר לעבד בעבד כנעני בפרך, ואעפ"י שהדין כן מ"מ מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה האדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עולו על עבדו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משקהו ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן", וממשיך הרמב"ם "ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי עבודה זרה, אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל רחמנים הם על הכל וכו'". (עי' באבן האזל בהלכות עבדים פ"ט). בס' פלא יועץ (ערך בעלי חיים) לאחר שכתב על ענין איסור צער בעלי חיים והחיוב להקדים מזון הבעלי חיים קודם שיאכל הוא מטעם שהם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם, וממשיך "דמזה יש ללמוד לכל הסמוכים עליו כגון בני ביתו ומשרתיו שהם כתרנגולים הסגורים בכלוב שעיניהם תלויות על בעה"ב וצריך להזדרז ולדחקו עצמו לתת להם את אכלם די מחסורו בעתם קודם שיאכל הוא", ומסיים "דאף אם צער אדם אינו איסור מדאורייתא, מ"מ צער ילדים קטנים שאין בהם דעת הוא מדאורייתא וצריך להזהר מאד שלא לצערם", וכן כתב בהגהות עטרת השלחן ופשוט שאין עליהם חיוב ליתן לבהמה וא"כ פשיטא שהם קודמים (עי' בפירוש תפארת יעקב על המשניות (שבת פרק ט"ז אות י' ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן נ"ב).

טעם האיסור

כפי שמשמע מדברי הפלא יועץ משמע מה שצריך לתת לבהמה קודם הוא משום איסור צער בעלי חיים, וכ"כ בשו"ת יעב"ץ סימן י"ז וז"ל "עיקרו משום צעב"ח שהרי היא סמוכה עליך ואם לא תהא לה עת קבוע לאכילה חק ולא יעבור תמות ברעב כי אין מי שיאכילה וגם היא אינה מוצאת מאכלה מזומן לפניה, לכן הטילה תורה חובה על האדם שהן שלו לפרנס קודם שיאכל הוא עצמו לקנות מדת רחמנות בנפשו" וכ"כ בחרדים (במ"ע התלויות בושט) וז"ל נראה שזה ענף ממוצות "והלכת בדרכיו" ופירשו מה הוא רחום אף אתה רחום וכתוב בו יתברך ורחמיו על כל מעשיו", וכן האריך בזה בס' דברות משה על מסכת ב"מ סימן ל' ענף ב' (מהגר"מ פינשטיין זצ"ל). בהגהות יד אפרים או"ח סימן קס"ז כתב טעם אחר דישה והמזון לאדם בא לו בזכות הבהמה, כי כאשר האדם אינו זכאי המטר יורד בזכות הבהמות ומרווה פני האדמה ככתוב "אדם ובהמה תושיע ה'" (תהילים ל"ו), אדם בזכות בהמה תושיע ה' (עי' מד"ר בראשית ל"ג א'), ולפיכך מן הראוי להקדים מזונות הבהמה למזונות האדם. בפירוש אבודרהם (ברכת הלחם) מביא "כשם שהקב"ה מזמן ומכין מזון הבהמות תחילה היינו העשב, ואח"כ מבשל אותו לצורך האדם כמו כן צריך כל אחד בביתו לעשות.

דנו הפוסקים האם אסור לאדם לאכול לפני בהמתו הוא בדוקא אכילה אולם בשתיה האדם קודם. המג"א בסימן קס"ז ס"ק י"ח מביא בשם ספר חסידים דלענין שתיה אין צריך להקדים את הבהמה. וכמו שמצאנו ברבקה שאמרה לאליעזר "שתה וגם לגמליך אשקה" והתורה כתבה כן כדי שנלמד מרבקה, וכ"כ בשו"ע הרב סימן קס"ז סעיף ט'. ובס' חסידים הביא עוד ראייה ממה שאמר הקב"ה למשה והשקית את העדה ואת בעירם" (במדבר כ') ולא הקדים את הבהמות קודם לעדה. וכן כתב בהגהות חתם סופר בהגהות לשו"ע סימן קס"ז. אולם הפמ"ג במשב"ז סימן קס"ז ס"ק ז' כתב להעיר על מה שמביא הס"ח ראייה ממה שאמרה רבקה לאליעזר "שתה וגם לגמליך אשקה", שהרי אליעזר ביקש מרבקה שתשקהו מים, וכי דרך לומר לאדם המבקש מים אתן לבהמתך ואח"כ שתה אתה, ועוד אולי שתו הגמלים בדרך ולו לא היו מים צלולים לשתות. בשו"ת חתם סופר חו"מ סימן קי"ט פירש החילוק בין אכילה לשתיה, דהטעם שבאכילה צריך להקדים את הבהמה משום שאדם יכול להתענות יותר מבהמה ולכן זהו דווקא באכילה, משא"כ בשתיה שאין אדם יכול להתענות יותר מבהמה, בשו"ת הר צבי או"ח סימן צ' כתב שהמציאות היא שצער של צמא קשה יותר מתענית של אכילה. [המציאות מוכיחה שלאחר יום צום מיד האדם צריך לשתות אבל אוכל יכול לחכות הרבה אחרי גמר הצום]. ובאמת בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן כ"ו מוכיח כן מדברי החת"ס הנ"ל שכתב שצער של צמא קשה לאדם יותר מבהמה. בס' בית דוד סימן פ' ובהר צבי הנ"ל כתבו שבאכילה חוששים שמא ימשך בסעודתו ויבוא לשכוח ליתן לבהמתו. אולם בשו"ת כתב סופר באו"ח סימן ל"ב ובעיקרי הד"ט או"ח סימן ט' ס"ק ל"ב ובכף החיים סימן קס"ז סק"ג הביא עוד פוסקים שסברו כן ובבן איש חי חלק א' פרשת אמור סעיף ט"ו כתבו שאין חילוק בין שתיה לאכילה ובכולם עליו להקדים את בהמתו.

האם טעימה מותרת

לשון הגמ' בברכות ד"מ "אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו" וכתב הט"ז בסימן קס"ז שהאיסור הוא דווקא באכילת קבע (עד כביצה או בכזית), אבל בטעימה מותר לטעום קודם שיתן מאכל לבהמתו. אולם האחרונים מעירים דבגמ' גיטין ס"ב ע"א מובא הלשון אסור לו לאדם לטעום לפני שנותן לבהמתו. בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן י"ג כתב שמה שנקטו בגיטין לטעום כיון ששם הציעו לגניבא לטעום מר מידי וכוונתם שיאכל אכילת קבע ורק לשון דרך ארץ הציעו לו לאכול קצת. ולכן אמר להם שלא יכול לטעום שטעימה אסור. וכן משמע בלשון רש"י מ"ז ע"א ד"ה לטעום איתמר דאין חילוק בדבר אלא צריך שיאמר בלשון רבו. וכן משמע בגמ' שבועות כ"ב ע"א "מהו דתימא אטעום נימי פירש"י לשון אכילה הוא, ובתוס' (שם) כתבו דטעימה היינו אכילה. אבל אה"נ למעשה טעימה כן מותרת. וכן דעת החיי אדם בכלל ה' נשמת אדם י"א שטעימה מותרת אך כשלא לאכול בקביעות אז אסור גם טעימה [ואולי שהטעימה הזאת תמשוך אותו לאכול יותר].

הופיע ויצא לאור
"מסביב לשולחן"
על חמישה חומשי תורה
בעימוד חדש ומאיר עיניים
50 נושאים על פרשיות התורה
להשיג: ספרי הישיבה

הנושאים הבאים
 חיי שרה- אכילה קודם לבהמתו, שתה וגם גמליך אשקה (כד מו), פמ"ג מש"ז קס"ז
 תולדות- הפסקה.
 ויצא- אסמכתא בנדרי צדקה, אם יהיה אלוקים עמדי (כח כ) ב"י יו"ד רנח.

מכון ירושלים
אוצר מפרשי התורה
 אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
 בעריכה תמציתית וייחודית
 להשיג בהזדויות הספרים

מוסד דוד פוק
אשת חיל
 מדרשים, נסתר,
 ראשונים, אחרונים, חסידות